

АУГМЕНТАЦІЯ ТА ЕЛІЗІЯ У СЛОВОЗМІННИХ ПАРАДИГМАХ ДІЄСЛОВА СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ХVІІІ СТ.

Русаченко Н.П.,

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті зазначено важливість урахування лінійних модифікацій основ у словозмінних парадигмах дієслова староукраїнської мови ХVІІІ ст. Схарактеризовано природу, специфіку аугментацій та елізій у дієслівній словозміні. Виявлено регулярність і функціональне навантаження нарощень та усічень дієслівної основи у староукраїнських текстах.

Ключові слова: морфонологія, лінійні модифікації основ, аугментація, елізія, дієслівна словозміна, нарощення, усічення.

Словозмінна парадигма дієслова староукраїнської мови не може бути побудована без морфонологічного аналізу, оскільки при утворенні особових та родових форм, окрім флексій, значну роль відіграють альтернації та лінійні модифікації основ. Серед морфонологічних явищ вокалічні та консонантні альтернації є найбільш дослідженими. Зокрема, встановлено історичні причини та умови їх виникнення, визначено види і типи чергувань, виявлено специфіку, регулярність та функціональне навантаження у процесах словозміни та словотвору української мови. Особливо плідними виявилися дослідження морфонологічних засобів морфемного варіювання в синхронії. Дослідження лінійних модифікації основ залишається актуальною проблемою граматики української мови, оскільки не до кінця з'ясовано як суто теоретичні, так і практичні аспекти їх морфонологічного аналізу. Ще й до сьогодні не вивчено природу та умови їхнього функціонування. Ґрунтовного аналізу вимагають причини та механізми розвитку аугментацій та елізій у словотворчих і словозмінних парадигмах української мови.

Мета дослідження полягає у встановленні лінійних модифікацій основи, що виникають у процесі дієслівної словозміни, у виявленні їхньої ролі й характеру в історії мови. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: схарактеризувати природу, регулярність і функціональне навантаження нарощень та усічень дієслівної основи, простежити історичні зміни, виявити специфіку морфонологічної структури дієслівних форм у староукраїнських текстах ХVІІІ ст.

Лінійні модифікації основ були об'єктом уваги В.В. Лопатіна, І.С. Улуханова, О.В. Ісаченка, О.А. Земської, Н.Є. Львіної, С.М. Толстої, В.Б. Касевича, М.В. Панова та ін.

Специфіка лінійних модифікацій основи, до яких традиційно відносять нарощення, накладання та усічення, залежить від частиномовної належності слів, а їх загальна активність набагато нижча, ніж чергувань. Характерним є використання усічення, накладання та нарощення в комплексі з іншими видами морфонологічних явищ, зокрема чергуваннями. Однак між ними існує істотна відмінність. Чергування належать морфемам і мають як парадигматичний (варіювання морфем), так і синтагматичний (сполучуваність морфем) аспекти, а нарощення, накладання та усічення належать до основ і служать засобами організації морфемної послідовності (синтагматичний план) в межах слова [13, 70].

Лінійні модифікації основ виступають одним із видів взаємопристосування морфем, усуваючи структурно-семантичні перешкоди на шляху реалізації словотворчих і словозмінних процесів, обмежують накопичення морфем, не допускають семантичного спустошення основи. Обов'язковою умовою їхньої реалізації є збереження в похідному слові тієї частини основи, яка несе семантичну інформацію про слово [3, 113].

Нарощення вперше описав М.С. Трубецької, назвавши його «з'єднувальна морфема» [13, 223]. Нарощувані сегменти називали інтерфіксами [3, 113; 4, 6], асемантемами, конструктемами [11, 61], аугментами [12, 70; 7, 56]. У лінгвістичній літературі є спроби віднести термін аугмент до сфери словозміни, а нарощення до сфери словотвору.

Аугментація полягає у встановленні «між мовними одиницями асемантичної прокладки, яка знешкоджує сполуки морфем, заборонені законами морфології певної мови» [3, 113]. Появу нарощуваних елементів пов'язують із занепадом зредукованих, перерозкладом основ, унаслідок

чого інтерфікси стали складовими частинами поліморфемних суфіксів. Широкому застосуванню інтерфіксації у староукраїнській мові сприяв і другий південнослов'янський вплив.

Елізія – процес, протилежний аугментації, який полягає у «відпаданні від основи слова при творенні граматичних форм або нових слів кінцевих сегментів», завдяки чому усуваються скупчення голосних і приголосних [8, 57]. Усічені сегменти інтерпретують по-різному. О.В. Ісаченко називає їх морфемами [5, 108], хоча за цих умов усічення, ймовірно, потрібно визнати особливим словотворчим засобом, Д.С. Ворт – «морфоподібними сегментами» [2, 387], О.А. Земська – фіналями [3, 44]. С.М. Толстая, В.Б. Касевич використовують термін елізія [12, 71; 7, 57].

Для аналізу морфонологічних процесів видається найбільш прийнятним використання термінів аугментація (від лат. *augmentatio*) та елізія (від лат. *elision*), тоді як терміни нарощення й усічення доречно вживати для характеристики морфонологічних явищ, які супроводжують словотворення або формотворення певних слів.

Час появи лінійних перетворень основи датують XIII–XV ст., коли в кінці основи та на початку афікса внаслідок зникнення зредукованих виникають групи приголосних, що створюють на міжморфемному шві складні для вимови звукосполучення.

У процесі формотворення дієслова староукраїнської мови XVIII ст. аугментація та елізія виявляють високу продуктивність. Характерною особливістю їх використання в дієслівних парадигмах є те, що вони в більшості своїй супроводжують консонантні та вокалічні альтернації. Звичайно змінюється кінцева частина основи (тематичний суфікс), причому це можуть бути одиничні голосні, приголосні або сполуки «приголосний + голосний».

У словозміні дієслова однаково широко використовуються як відкриті, так і закриті флексії. До того ж, у дієслівній структурі функціонують два типи коренів. На відміну від закритого характеру іменного кореня, у дієслів є не лише закритий, тотожний іменному, а й відкритий корінь, характерний тільки для них. Набір варіантів основи для кожного дієслова є традиційним, але добір будь-якого з них визначається характером закінчень, тобто морфонологічно.

За відомим морфонологічним правилом, сформульованим Р. Якобсоном, відкритій основі мають відповідати прикриті закінчення, а закритій – неприкриті. Під час утворення форм, для яких потрібне поєднання закритої основи із прикритим закінченням або відкритої основи з неприкритим закінченням, і використовуються спеціальні засоби морфонологічного регулювання. Ними виступають морфонологічні чергування на межі морфем, які усувають морфонологічно неможливі сполуки приголосних і голосних або аугментація чи елізія, у результаті яких відкриті основи стають закритими і навпаки.

Тексти пам'яток староукраїнської мови XVIII ст. серед найактивніших модифікацій основ фіксують *усічення* **и**, яке характеризує дієслова X класу й засвідчується:

- а) у формах 1 особи однини та множини теперешнього та майбутнього часу перед флексіями **-у** (ю), **-ем**(о): *сужуся* (Лек. Б. 51), *бачу* (Зош., 4 зв.), *тужу* (ДІ, 28), *хочем* (КЗ, 191); *поправлю* (ДН, 174), *заплачу* (175), *претерплю* (148), *поспѣшу* (ПЛ, 1), *явлю* (ДН, 158);
- б) у формах 3 особи множини теперешнього та майбутнього часу перед флексією **-ать** (**-ять**) і 3 особи однини перед **-ет**(ь): *гасять* (АД, 85), *робятъ* (82), *платѣт* (т) (МБ, 363), *носії* (т) (363 зв.), *мислѣт* (т) (ВЗ, 349 зв.), *велять* (348 зв.), *смердятъ* (349 зв.), *чинятъ* (КЗ, 45), *шкодѣт* (188), *доходятъ* (ІВ, 121 зв.), *пустят* (АД, 76); *хочет* (КЗ, 44), *чет* (191), *шкодять* (188), *правят* (192);
- в) у формах 2 особи однини та множини наказового способу дієслів перед нульовою флексією: *поставъ* (КЗ, 193), *доставъ* (193), *заправъ* (АД, 99), *сма(ж)* (98 зв.), *висушь* (82), *засить* (83).
- г) у дієслівних формах на **-но**: *отворено* (АД, 84), *велено* (ДН, 149), *вѣдарено* (175), *запалено* (147), *ненарушоно* (163), *обявлено* (149).
- д) у формах активних та пасивних дієприкметників: *хвалящимъ* (КЗ, 43), *хулящимъ* (43), *въходящій* (184), *губящих* (44), *служащих* (186), *холодячая* (АД, 79); *домисленная* (КЗ, 195), *слѣпорожденнихъ* (189), *випаленою* (АД, 86), *высмаженою* (77), *негашонного* (88), *паленого* (84), *переваренного* (88), *посушенныхъ* (84), *оставлена* (ДН, 165), *откуренних* (ДН, 173);
- ж) у дієприслівниках теперешнього часу: *ходячи* (КЗ, 188), *чтущи* (197), *мовячи* (41), *служачи* (188), *терпя* (184), *палячи* (АД, 82), *видячи* (ДН, 175), *хотячи* (165).

Усічення а засвідчено меншою кількістю прикладів, але також має продуктивний характер, зокрема у процесі творення форм дієслів V, XI класу:

- а) 1 особи однини теперешнього та майбутнього часу перед флексіями **-у** (ю): *боюся* (ДН, 174), *сію* (148), *прорѣжу* (АК, 177), *скажу* (ДН, 173);

- б) 2 особи однини та множини теперешнього та майбутнього часу перед флексіями **-ете, -ешь (-ѣшь)**: см **ѣтешся** (Зош., 5 зв.), **держишь** (ДН, 159), **кажешь** (174), **стоѣшь** (149); **виполощешь** (АД, 84), **зберешь** (79), **напишешь** (ДН, 171); **скажете** (ВЗ, 337 зв.), **скажешь** (ДН, 155);
- в) 3 особи однини та множини теперешнього та майбутнього часу перед флексіями **-еть, -е, -уть**: **блещеть** (ВЗ, 337 зв.), **трепещеть** (КЗ, 45), **клевететь** (45), **рѣже** (45), **спить** (185), **зовется** (АД, 84); **прибере** (64), **назоветь** (КЗ, 197), **пріймет** (43), **почне** (АД, 78), **устоїтсья** (82), **отпишут** (КЗ, 43);
- г) 2 особи однини та множини наказового способу: **вийми** (АД, 82), **всипь** (80), **просѣй** (82), **сними** (78), **стойте** (ДН, 173), **бойся** (174), **кайся** (КЗ, 185), **покажи** (194), **бери** (АД, 84), **сними** (78), **полощи** (84), **розомни** (86);
- д) (АД, 80); **дѣлючюмся** (ДН, 163); см **ѣлючюсѣ** (ВХ, 541), **скачуцие** (НЛ, 80), **спящими** (81);
- ж) дієприслівниках теп. часу: **берючи** (МБ, 364), **мечучи** (МБ, 362).

Усічення ва фіксується у процесі формотворення дієслів І класу, супроводжується нарощенням **ј** і засвідчується у формах теперешнього часу:

- а) 1 особи однини та множини: **примушаю** (КЗ, 187), **оудаемо** (ВХ, 540), **наказуем** (ЛР, 89), **квѣтуемь** (АЧ, 131); **жалуемь** (ДН, 158), **содержуемь** (163), **благодарствуемь** (ПЛ, 52), **дово(л)ствуемь** (ІКД, 226);
- б) 3 особи однини та множини: **готується** (АД, 81), **коштуеть** (82), **Ѹде(р)жуеть** (АК, 77), **танцюе** (ІКД, 219 зв.), **шалвіруеть** (КЗ, 187), **бесідуеть** (192), **дарствуеть** (40), **орудуеть** (188), **видається** (АД, 79), **готується** (81), **придається** (87), **подаються** (87), **потребують** (78), **явѣствуютъ** (ДН, 158), **возрастают** (КЗ, 198), **плутуют** (188), **бракують** (198), **именуютъ** (192), **мандруютъ** (ІКД, 225 зв.), **безмолствѸють** (ГБ, 353 зв.), **чествѸють** (Б, 100).

Усічення характеризує утворення форм наказового способу 2 особи однини та множини: **смаруй** (АД, 86), **купуй** (КЗ, 187), **помилуй** (191), **пиллуй** (АД, 86), **даруй** (КЗ, 199), **випрасуй** (АД, 79), **зашпунтуй** (85), **испробуй** (82), **куйте** (ВМ, 123 зв.).

Кінцевий сегмент дієслівної основи **ва** елізіонує у процесі утворення:

- а) дієприслівників теперешнього часу: **мѣркуючи** (АД, 80), **слѣдуючи** (ДН, 173), **будуючи** (КЗ, 187), **допитуючи** (ДН, 173), **послѣдуючи** (Вел., 301), **ква(р)тируючи** (ПЛ, 58), **розрѸбуючи** (Вел., 407 зв.);
- б) активних дієприкметників теперешнього часу: **царствѸюще(мь)** (Вел., 80), **лобопи(т)ствѸющему** (79), **шкодуючий** (ДН, 174), **вѣрующих** (КЗ, 42), **працюючим** (193), **псующее** (АД, 107), **кутующихъ** (КЗ, 182).

Усічення с, ну тексти пам'яток фіксують під час утворення форм дієслів минулого часу. Рідше зазначені елізії знаходимо в особових формах майбутнього часу.

Так, усічення **с** засвідчене в парадигмах дієслів VIII кл.:

- а) у 3 особи однини та множини минулого часу: **привѣв** (ДН, 174), **одповѣль** (159), **подвѣвъ** (160), **перепало** (ВЗ, 336), **наѣвся** (348), **вѣсѣль** (ДН, 175); **пропали** (ІКД, 224), **произвели** (225), **клали** (МБ, 362 зв.);
- б) в особових формах майбутнього часу (1 особи однини, 3 особи однини та множини): **пропадетъ** (ДН, 158), **приплывет(ь)** (124), **украдемо** (ДН, 176), **закрадется** (АД, 87), **зацвѣтетъ** (ДН, 158), **вкрадут** (КЗ, 192);
- в) у формах наказового способу: **приведи** (ДН, 174), **уплетѣмо** (Б., 1 зв.);
- г) у присудкових формах на **-но**: **викрадено** (ДН, 160), **розведено** (178);
- д) у пасивних дієприкметниках: **засѣлѣй** (ЛР, 77), **кѣрадених** (ДН, 173);
- ж) у дієприслівниках минулого часу: **всѣвши** (ДН, 174), **вѣкравши** (176), **накѣлавши** (174).

Усічення **ну** тексти пам'яток фіксують в усіх часових формах дієслів VII кл. Найбільша кількість усічених форм засвідчується в 3 особі однини та множини минулого часу: **змерзль** (ВЗ, 346), **здохъ** (347), **воскресъ** (348), **заки(с)ло** (АД, 89), **мокло** (89), **звикло** (88), **опухъ** (88), **вывергли** (Вел, 167). У формах теперешнього та майбутнього часу відсікається тільки кінцеве **у, а н** зберігається. Форми з усіченнями характеризують особові форми теперешнього та майбутнього часу: **викине(мь)** (ІКД, 226 зв.); **збагнешъ** (ІКД, 219 зв.), **движете** (ВХ, 539), **почнете** (ЛР, 80); **бли(с)не** (16 зв.), **прохолоне** (АД, 99), **загляне** (63), **збагне** (61), **увяне(т)** (62), **вимокне** (АД, 89), **застинет** (78), **роспукнется** (77); **тягнетъ** (НЛ, 88), **гине(т)** (90), **мокне** (АД, 88).

Усічення у характеризує також утворення форм наказ. способу: **плю(н)те** (ІКД, 220), **гланте** (ІКД, 197 зв.), **кликиѣте**, **гукниѣте** (198), **уткни** (АД, 82), **вити(с)ни** (98), **попхни** (82). Елізія у притаманна й активним та пасивним дієприкметникам мин. часу: **витисненного** (АД, 85), **стя[г]ненного** (87); **ослѣпшии** (КЗ, 189), **росковѣтлий** (АД, 81).

Тексти пам'яток засвідчують існування дієслівних форм з **-ова-**, які в сучасній літературній мові вийшли з ужитку, проте зберігаються в поліських говорах [1, 202]. Так, маємо: *вступовати* (ВГ, 31), *куповати* (ІКД, 201), *засиповати* (АД, 108 зв.), *подкурювати* (109). Імовірно, що під час утворення особових дієслівних форм у староукраїнській мові цей сегмент відсікався, оскільки тексти пам'яток фіксують написання: *вступаючи* (ВГ, 37), *засипь* (АД, 83).

Нарощення у процесах словозміни дієслова є характерною ознакою дієслів I–IV кл. Передусім це стосується **нарощення j**, яке зустрічається у формах:

- а) 1 особи однини та множини дієслів перед флексіями **-ю, -емь (-емо)**: *поручаю* (Дз., 87), *зарѣкаемся* (ДН, 160), *зъмовляемося* (174), *отсилаем* (172), *питаемося* (173), *признаемся* (174); *предлагаю* (КЗ, 184), *впрашаю* (184), *вручаю* (184), *розумѣю* (195), *буваемь* (191), *постерѣгаемь* (40);
- б) 2 особи однини перед флексією **-ешь**: *знаешь* (КЗ, 186), *запрягаешь* (ДН, 159), *узнаешь* (АД, 77);
- в) 3 особи однини та множини дієслів перед флексіями **-еть, -ють**: *виростаєт* (АД, 84), *витаєт* (87), *гибѣе* (85), *сѣнає* (ІКД, 197), *отдаєт* (АД, 84), *мѣняєт* (ДН, 159), *трафляєт* (АД, 86), *вмениєт* (КЗ, 185), *втрачаєт* (185), *досвѣдчаєт* (185), *обращаєт* (192); *випорожняють* (АД, 88), *змивають* (86), *убегають* (81), *летають* (КЗ, 191), *хрипають* (185), *згубляють* (44), *дознавають* (195), *касають* (41), *вихожаять* (197).

Не меншу продуктивність нарощення **j** виявляє в дієприкметниках та дієприслівниках. Нарощуваний сегмент засвідчений:

- а) у дієприслівниках теперешнього часу: *посѣдаючи* (ДН, 171), *уважаючи* (164), *обзиваючи* (АД, 86), *отнѣмаючи* (87), *приливаючи* (86), *случаючись* (78), *наглядаючи* (ДН, 147), *будуючи* (КЗ, 187), *блукаючи* (198), *обличаючи* (191);
- б) в активних дієприкметниках: *убиваючих* (КЗ, 44), *умираючихъ* (40), *упадаючих* (197), *в(ъ)падаючихъ* (41), *змерзаючихъ* (42), *прославляючимъ* (41), *вигрѣваючая* (АД, 79), *витаєт* (77), *нищаючіє* (85), *служачіє* (76).

Одиничним прикладом нарощення **j** в текстах пам'яток спостерігається в пасивному дієприкметнику теп. часу *прозиваємую* (ДН, 174). Загалом, у процесі аналізу встановлено, що кількість дієприкметників із нарощенням **j** у текстах ділового стилю, порівняно з художнім та науково-популярним, обмежена.

У парадигмі майбутнього часу кількість прикладів із нарощенням **j** значно менша і представлена у формах:

- а) 1 особи однини та множини дієслів доконаного виду: *погуляемь* (ІКД, 196), *побуяю* (197);
- б) 2 особи однини дієслів доконаного виду: *здолѣешь* (АД, 59), *узнаєшъ* (106), *почуєшъ* (ІКД, 195 зв.), *познаєшъ* (АД, 82);
- в) 3 особи однини та множини дієслів: *загустѣе* (АД, 86), *счернѣе* (87), *стверднѣе* (79), *зопъсуе* (87), *повѣдаєт* (ДН, 176), *зъмякніє* (АД, 80), *позабивають* (ДН, 174).

У процесі утворення наказового способу форми з нарощенням **j** носять продуктивний і регулярний характер і найчастіше фіксуються в текстах науково-популярного та художнього стилів: *змешай* (АД, 87), *кидай* (84), *мѣшай* (79), *отнѣмай* (87), *пильнуй* (86), *порубай* (81), *прилий* (86), *ростягай* (86), *убий* (79), *помагай* (КЗ, 188), *посилай* (41), *розучай* (42), *посилай* (41), *забивай* (188), *вземляй* (195); *удивляймо* (197), *збороняйте* (198), *кохаймо* (197), *витаймо* (Б, 100), *наполняйте* (КЗ, 198), *отвергайте* (40), *поспѣшайтете* (40), *бийте* (ДН, 173), *змагайся* (171), *признавайтесь* (147) та ін. Загалом, нарощення **j** служить найістотнішою якісною ознакою, на основі якої розмежовуються типи парадигм із високою продуктивністю і типи парадигм із середньою; у межах високопродуктивних типів він приєднується до усічених основ теперішнього часу [9, 221].

Серед інших видів аугментації в дієслівній словозміні тексти пам'яток найчастіше фіксують **нарощення d** в особових і часових формах дієслів *бути, йти* та утворених від них дієприкметниках і дієприслівниках: *буду* (ДН, 36), *будете* (129), *будут* (83), *будучий* (37), *идешъ* (104), *идемо* (80), *идѣте* (80), *пришедши* (ПЛ 16), *прийдучий* (36). Треба відзначити, що в дієслові *йти* в перерахованих прикладах із погляду синхронії справді фіксується нарощення **d**, а з погляду діахронії відбувається усічення у формі інфінітива, оскільки *йти* походить від більш давньої форми *идти*.

Нарощення **d** з'являється в дієслівній парадигмі IX класу у формах, які зазнали усічення основи з кінцевим приголосним **c**: *доведу* (ДН, 160), *пропадетъ* (158); *припади* (НЛ, 91), *приведи* (ДН, 174); *викрадено* (160), *розведено* (175), *ведено* (НЛ, 100), *кѣрадених* (ДН, 173).

Парадигмою майбутнього часу дієслова дати обмежується дія нарощення **c**. Так, маємо: *додаст* (АД, 82), *придаст* (85), *даси* (ДН, 159).

Фіксуються в текстах пам'яток і деякі інші явища, характерні для староукраїнської мови, серед яких:

- **нарощення ду** в дієслові *знайдуєт* (КЗ, 192) та утвореного від нього дієприкметника *знайдууючюсь* (АД, 86);
- **нарощення ва** в 1 особі однини і 3 особі однини та множини дієслів доконаного виду: *възнаваю* (КЗ, 35), *сознаваю* (147), *давають* (198), *ставають* (197), *подаваеть* (196). На думку С.П. Обнорського, ці старі форми зберігалися до кінця XVIII ст. і підтримувалися лише книжного стихією літературної мови [6, 83].

Нарощення **ва** у дієслові 3 особи однини теперешнього часу *бивает* (КЗ, 42) та наказового способу *давай* (КЗ, 41) не суперечить новим нормам української мови.

У підсумку констатуємо, що аугментація та елізія є специфічною ознакою дієслівної словозміни староукраїнської мови XVIII ст. Власне, морфологічні характеристики є еквівалентними морфологічним показникам, а саме – основоутворюючим елементам.

Найчастіше лінійні модифікації основи супроводжують творення дієслівних форм 3 особи однини та множини теперішнього та майбутнього часів дійсного способу, 2 особи однини наказового способу дієприкметників. Серед нарощень найбільшу сферу дії має **ј**, серед усечень – **ва, а, и** та **ну**.

У цілому морфологічні явища у словозміні дієслова староукраїнської мови другої половини XVI–XVIII ст. в основному виступають уже сформованими, мають системний характер і у своїй більшості відповідають особливостям морфологічної системи сучасної української літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія / С.П. Бевзенко. – К. : Вища школа, 1980. – 246 с.
2. Ворт Д.С. Морфонология славянского словообразования / Д.С. Ворт // American contributions to the VII International congress of Slavists, I. – The Hague, 1973. – P. 385–392.
3. Земская Е.А. Современный русский язык: Словообразование / Е.А. Земская. – М. : Просвещение, 1973. – 304 с.
4. Ильина Н.Е. Морфонология глагола в современном русском языке / Н.Е. Ильина. – М. : Наука, 1980. – 147 с.
5. Исаченко А.В. Роль усечения в русском словообразовании / А.В. Исаченко // International journal of Havie Linguistics and Poetics. – 1972. – № 15. – P. 95–125.
6. Історія української мови: Морфологія / С.П. Бевзенко, А.П. Грищенко, Т.Б. Лукінова та ін. – К. : Наукова думка, 1978. – 539 с.
7. Касевич В.Б. Морфонология / В.Б. Касевич. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 160 с.
8. Лопатин В.В., Улуханов И.С. Несколько спорных вопросов русской словообразовательной морфонологии / В.В. Лопатин, И.С. Улуханов // Вопросы языкознания. – 1974. – № 3. – С. 57–69.
9. Морфемна структура слова. – К. : Наук. думка, 1979. – 334 с.
10. Панов М.В. Позиционная морфология русского языка / М.В. Панов. – М. : Наука. Школа «Ярк», 1999. – 275 с.
11. Реформатский А.А. Очерки по фонологии, морфонологии и морфологии / А.А. Реформатский. – М. : Наука, 1979. – 102 с.
12. Толстая С.М. Морфонология в структуре славянских языков / С.М. Толстая. – М. : Индрик, 1998. – 319 с.
13. Трубецкой Н.С. Основы фонологии / Н.С. Трубецкой. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 352 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

АД – Лікарський порадник «Аптека домова» за збкою 1760–1780 рр. Рукоп. НБУ, ш. ДА/905л; **АЧ** – Зб-ка селянських земельних актів із Чернігівщини, XVII – XVIIIст. Рукоп. НБУ, ш. І.6245862655; **АК** – «Акти про козаків», рукоп. 1710–1779рр.; **Б** – «Богогласник», Друкарня Почаївської лаври, 1790. Прим. НБУ, ш. Кир. 825; **Вел** – «Сказаніє о войнѣ козацкой з поляками» (1720) С. Величка. Рукоп. РНБ ім. М.Є. СалтиковаЩедріна в СанктПетербурзі, фонд 588, № 2020 (мікрофільм); **ВН** – Ділова мова Волині і Наддніпрянщини / Підгот. до вид. В.В. Німчук та ін. – К. : Наук. думка, 1981; **ВМ** – Драма «Воскресеніє мертвих» Г.Кониського, список 1748 рр. Рукоп. НБУ, ш. І.174; **ВХ** – «Вѣнецъ Х[ристо]въ зъ проповѣдій неделныхъ» А. Радивиловського, друкарня КиєвоПечерської лаври, 1688 р. Примірник НБУ, ш. Кир.59; **ГБ** – Опис паломницької подорожі Василя Григоровича-Барського до святих місць, рукоп 1723–1747 рр. Рукоп. НБУ; **ДІ** – Світські пісні за зб-кою І.Даниловича, 1771–1776 рр., за публ.: Перетц В.Н. Новые данные для истории

старинной украинской лирики. – СПб., 1907.; **ДН** – Ділова і народнорозмовна мова XVIII ст.: (Акти сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України) / Підгот. до вид. В.А. Передрієнко. – К. : Наук. думка, 1986; Зош. – Навчальний зошит з латинської мови, рукоп. серед. XVIII ст. Рукоп. НБУ, ш. І.3916; **ІВ** – Інтермедії до драми «Воскресеніє мертвих» Г. Кониського, за списком 1748 р. Рукоп. НБУ, ш. І.174; **ІКД** – Інтермедії до драми М. Довгалевського «Комическое действие на Рождество Христово», 1736 р. Рукоп. НБУ, ш. 521п/1710; **КЗ** – Зиновіїв Кл. Вірші. Приповіді посполиті, публікація за рукоп. зб-кою кін. XVII – поч. XVIII ст. / Підгот. до вид. В. Колосова та І. Чепіга. – К. : Наук. думка, 1971; **МБ** – Драма «М[и]л[о]сть Б[о]жая», список I пол. XVIII ст. Рукоп. НБУ, ш. І.6527; **НЛ** – «Ніжинський літопис», повісті, легенди та ін, XVIII ст. Рукоп. НБУ, ш. Ніж. 34; **ПЛ** – Приватні листи XVIII ст. / Підгот. до вид. В.А. Передрієнко. – К. : Наук. думка, 1987.

В статье указана важность учета линейных модификаций основ в словоизменительных парадигмах глагола староукраинского языка XVIII в. Охарактеризованы природа, специфика аугментаций и элизий в глагольном словоизменении. Выявлено регулярность и функциональную нагрузку наращиваний и усечений глагольных основ в староукраинских текстах.

Ключевые слова: морфонология, линейные модификации основ, аугментация, элизия, глагольное словоизменение, наращивание, усечение.

The importance of linear modification of stems in inflectional paradigms of verb in old Ukrainian language in the XVIII centuries is indicated in the article. The nature, the specificity of augmentations and elisions in verbal inflection are characterized. The regularity and functional filling of accretions and truncations of verb stem in old Ukrainian texts are defined.

Key words: morphonology, linear modification of stems, augmentation, elision, verbal inflection, accretion, truncation.

УДК 80:811.111

АБСОЛЮТНА КОНСТРУКЦІЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ПОХОДЖЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Жуковська В.В.,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У роботі здійснено огляд мовознавчих підходів до встановлення шляхів виникнення абсолютної конструкції у давньоанглійській мові. Визначено сутність абсолютної конструкції як структури вторинної предикації, окреслено її дистинктивні ознаки, проаналізовано структурно-морфологічну варіативність у сучасній англійській мові.

Ключові слова: абсолютна конструкція, походження, вторинна предикація, структурно-морфологічна варіативність.

Абсолютні конструкції неодноразово ставали об'єктом вивчення вітчизняних та зарубіжних мовознавчих розвідок. Антонія Руппель, автор монографії "Absolute constructions in early Indo-European" [10, с. 2], зазначає, що дослідження вказаних конструкцій тривають вже майже 200 років та називає дисертацію Е. Венцеля "De genetivis et dativis linguae Graecae, quos absolutos vocan" (1828) серед перших ґрунтовних наукових праць з цієї проблематики. На сьогодні в лінгвістиці наявна низка робіт, присвячених аналізу окремих аспектів абсолютної конструкції у синтагматичному і парадигматичному планах на матеріалі давніх і сучасних мов (Ісакова (2003), Серкіна (2000), Степанян (1997), Попович (1990), Aalto (1979), Stump (1985), Holland (1986), König, Auwera (1990), Gunnarson (2009), Dewey, Syed (2009), Bruno (2011), Timofeeva (2011) та ін.), що свідчить про достатньо повне висвітлення в науковій літературі її структурно-морфологічних, комунікативно-прагматичних і багатьох функціонально-семантичних характеристик у діахронії та синхронії. Попри чисельність здійснених досліджень ця проблематика не втрачає своєї актуальності і продовжує привертати увагу вчених-мовознавців, а лінгвістична багатогранність абсолютної конструкції ставить перед дослідниками низку питань, які потребують подальшого вивчення. Серед невиріше-